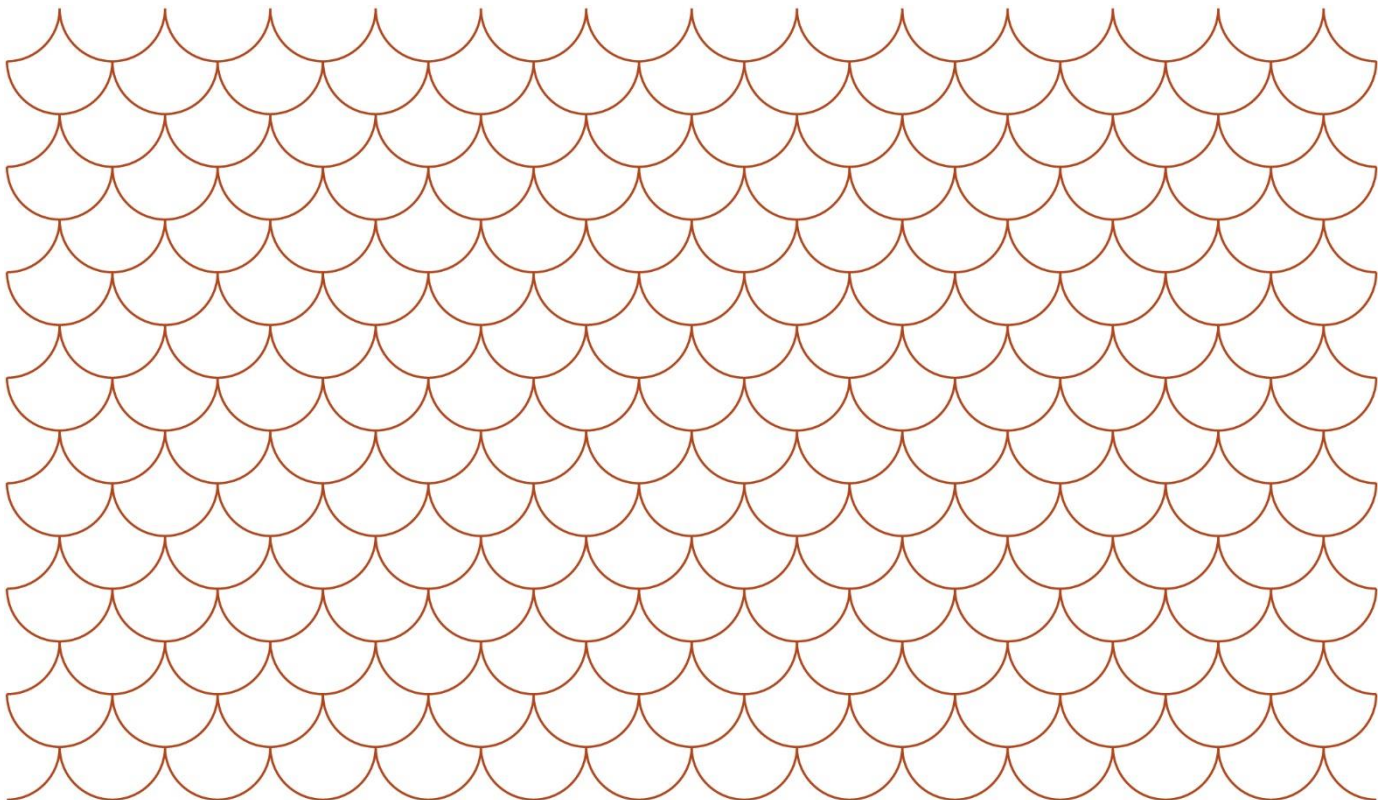

Branschsamverkan och arbetsplatsförlagt lärande i kombinationsutbildningar

Martin Lundberg och Ronny Högberg

Denna publikation uttrycker inte nödvändigtvis Skolverkets ställningstagande. Författare svarar självständigt för innehållet och anges vid referens till publikationen.

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

Dokumentdatum: 2023-04-25

Diarienummer: 2022:376

Skolverket, Stockholm 2023

Förord

Denna rapport har tagits fram som en del av det nationella projektet Kombinationsutbildning sfi som redovisas i april 2023. Projektet, som ägs av Skolverket och finansieras av Europeiska socialfonden, kartlägger nuläget och sammanställer lärdomar om kombinationsutbildningar.

Denna rapport fokuserar på branschsamverkan och arbetsplatsförlagt lärande i kombinationsutbildningar och är framtagen och författad av Martin Lundberg och Ronny Högberg, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet. Författarna svarar självständigt för de resonemang och slutsatser som framförs i rapporten.

Stockholm, april 2023

Helen Myslek
Enhetschef

Michaela Blume
Undervisningsråd

Innehåll

Förord	3
1. Inledning.....	5
1.1 Uppdrag och frågeställningar	6
1.2 En tidigare kartläggning.....	7
1.3 Metod	7
1.4 Rapportens disposition.....	9
2. Arbetsplatsförlagt lärande (apl).....	10
2.1 Hur det arbetsplatsförlagda lärandet (apl) är organiserat?.....	10
2.2 Anskaffningen av apl-platser.....	11
2.3 Handledarutbildning	12
2.4 Uppföljning av elevens apl	13
2.5 Lokala och regionala branschrepresentanters uppfattning om utmaningar i apl	15
3. Branschens samverkan kring kombinationsutbildning.....	16
3.1 Strukturer för samverkan.....	16
3.2 Branschernas delaktighet och engagemang inför, under och efter en kombinationsutbildning?	18
3.3 Nationell branschnivå	23
4. Avslutning och rekommendationer	23
Referenser	27

1. Inledning

I denna rapport redovisas en kartläggning om kombinationsutbildning. Skolverket beskriver på sin webbplats en kombinationsutbildning som;

"Kombinationsutbildningar inom komvux är utbildningar som kombinerar svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andraspråk (sva) med en gymnasial yrkesutbildning. De kan förkorta vägen till arbete för nyanlända."

Citatet pekar på att kombinationsutbildning är ett slags yrkesutbildning som även har utbildning i svenska för personer med annat modersmål än svenska som ett viktigt inslag. Då utbildningen dessutom återfinns finns inom komvux är det en utbildning som vänder sig till vuxna elever. Detta leder till att vi kan se att idén med kombinationsutbildningar matchar ett par av de mål som skollagen framhåller för vuxenutbildning. Målen är fyra till antal och de lyder:

- vuxna ska stödjas och stimuleras i sitt lärande
- vuxna ska ges möjlighet att utveckla sina kunskaper och sin kompetens i syfte att stärka sin ställning i arbets- och samhällslivet samt att främja sin personliga utveckling
- den ska ge en god grund för elevernas fortsatta utbildning
- den ska utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet. (20 kap, 2 §, skollagen 2010:800)

Det citatet ovan säger om kombinationsutbildning knyts enkelt till målen om att individen ska kunna stärka sin ställning i såväl arbets- som samhällsliv. Men, även målet om kompetens-försörjning kan knytas till kombinationsutbildning.

Om vi återvänder till att betrakta kombinationsutbildning som en yrkesutbildning kan några kännetecknande drag mejlas fram. En enkel beskrivning av en yrkesutbildning är att den syftar till att förbereda individer för att arbeta inom ett visst yrke eller yrkesområde. Som sådan har den inslag av både praktiska och teoretiska undervisningsinslag. Dessa utbildningar fokuserar vanligtvis på att ge en yrkeskunskap och en praktisk kunskap och färdigheter som är direkt relevanta för det specifika yrket.

Att se kombinationsutbildning som en yrkesutbildning innebär att den syftar till att ge eleverna tillräckliga kunskaper i ett yrke eller yrkesområde, så att de blir anställningsbara. Yrkesutbildning skiljer sig i en del avseenden från andra former av utbildning. Den sker i både en skol- som en arbetsplatskontext. Det innebär att yrkesutbildning är förlagd till såväl skola som till arbetsplatser i yrkeslivet. Det gör att den kan ses undervisa kring kunskaper som dels påminner om traditionella skolämnen, dels yrkesämnen som har en mer praktisk kunskapsform. I och med att yrkesutbildning återfinns i olika sammanhang involveras även flera aktörer. Det är såväl yrkeslärare som lärare i mer traditionella ämnen som yrkeseleverna möter i skolkontexten I arbetsplatskontexten möter eleven erfarna yrkesarbetare

och någon av dessa är utsedd att vara elevens handledare. Den del av utbildningen som genomförs på en arbetsplats benämns för arbetsplatsförlagt lärande (apl) när det gäller skolväsendets yrkesutbildningar. Apl kan kort beskrivas som att eleverna såväl prövar som utvecklar sina yrkeskunskaper tillsammans med personer som är verksamma i yrket på en arbetsplats (Köpsén och Andersson, 2018). Att det arbetsplatsförlagda lärandet ger eleven arbetserfarenheter kan öka dennes möjlighet att erhålla en anställning (Kilbrink, 2013). Det arbetsplatsförlagda lärandet förstärker bilden av att yrkesutbildning sker i gränslandet mellan skola och arbetsliv. Det blir inte minst tydligt i det faktum att arbetslivet, eller branscherna, bjuds in att diskutera yrkesutbildningens innehåll och dimensionering.

En poäng med kombinationsutbildning är att möjliggöra för personer som står utanför arbetsmarknaden att snabbare kunna komma i arbete. I stället för att eleven studerar två skilda utbildningar kommer eleven att studera en sammanhållen utbildning. Kombinationen innehåller utöver yrkesutbildning även studier i svenska språket. Dessa språkstudier kan ske antingen i form av svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andra språk på grundläggande nivå. Studier inom sfi kan ses ge eleverna flera möjligheter i såväl arbets- som samhällslivet. Genom att lära sig det svenska språket blir det helt enkelt möjligt för eleverna att delta i det svenska samhället.

Dock vet vi att kombinationselever även kan möta vissa svårigheter i sina studier. En sådan utmaning ligger i att yrkesutbildningen ges på gymnasienivå, medan exempelvis sfi inte är på gymnasienivå. Det gör att det finns en inbyggd utmaning i utbildningsformen kombinationsutbildning. Den språkliga utmaningen kan följa med eleven ut det arbetsplatsförlagda lärandet, det vill säga elevens praktikplats (se till exempel Lundberg och Högberg, 2022).

1.1 Uppdrag och frågeställningar

Den kartläggning som redovisas i denna rapport har haft i uppdrag att göra en fördjupad kartläggning kring branschsamverkan och branschernas involvering i utbildningen. Utöver branschsamverkan ska även det arbetsplatsförlagda lärandets organisering uppmärksammas. Kartläggningen har genomförts i de fem regioner och i relation till fem separata utbildningsområden som Skolverket valt ut för den andra kartläggningsomgången i projektet Kombinationsutbildning sfi. De fem regionerna respektive fem utbildningsområden anges närmare i metodavsnitt.

Enligt anvisningar i uppdraget ska den fördjupade kartläggningen behandla följande:

- Hur det arbetsplatsförlagda lärandet (apl) är organiserat?
- Branschernas delaktighet och engagemang inför, under och efter en kombinationsutbildning?
- Samverkan mellan bransch och kommun/utbildningsanordnare/region

- Utmaningar och hinder (vilket vi tolkar som väsentliga utmaningar och hinder i förhållande till ovanstående punkter)

Utöver detta ska även kartläggningen ge förslag på hur en branschsamverkan bör eller kan organiseras.

1.2 En tidigare kartläggning

I en tidigare kartläggning, *Kartläggning av kombinationsutbildningar med fokus på yrkesutbildning* (Lundberg och Högberg, 2022) belystes sex olika områden. Ett område var hur utbildningar arbetade med kartläggning av elevers tidigare erfarenheter och kunskaper. Vi pekade även på möjligheter och utmaningar för lärare och utbildningsanordnare i detta arbete. Kartläggningens andra område var validering, ett fenomen som ligger nära kartläggning. Vi kunde konstatera att validering sker i låg grad inom kombinationsutbildningar. Det framkom däremot att yrkeslärare ofta har ett validerande förhållningssätt i sin undervisning.

Ett tredje område som belystes var yrkeslärares utmaningar i kombinationsutbildningar. Det som exempelvis framkom var att lärare mötte språkliga utmaningar liksom att undervisningsgrupperna var heterogena. Till det kom även att yrkeslärare önskade utveckla sin kompetens i framför allt hur de ska möta elever med annat modersmål. Ytterligare ett tema vara organiseringen av Komvux. Utifrån kartläggningen beskrevs för- och nackdelar med upphandlade utbildningar, auktorisation och utbildningar i egen regi.

Ytterligare två områden undersöktes i den förra kartlägningsrapporten, nämligen arbetsplatsförlagt lärande (apl) och branschsamverkan. Beträffande apl beskrevs hur det organiserades och hur apl-platser skapades. Det framkom att två huvudsakliga sätt att organisera apl förekom. Det ena sättet innebar att förlägga apl i sammanhängande perioder om fyra till sex veckor. Det andra sättet innebar att spränga in apl i varje skolvecka. Därmed kom elever att vara i såväl skolan som på en arbetsplats under samma vecka.

Dessutom beskrevs hur utbildningars stöd till handledare på apl-platser skedde. Inom området branschsamverkan belystes vikten av samverkan mellan skola och bransch. Dessutom pekade vi på utmaningar som skolan kunde erfara i branschsamverkan.

1.3 Metod

Denna kartläggning har gjorts på uppdrag av Skolverket inom ramen för projektet Kombinationsutbildning sfi. Av detta inledningskapitel har framkommit att den aktuella kartläggning är en uppföljande kartläggning vars fokus är snävare än vad som var fallet i den första kartläggningen.

I denna kvalitativa kartläggning har vi valt att arbeta med företrädesvis semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna har genomförts via videokonferenssystem som de intervjuade kände sig bekväma med. En del

intervjuer har genomförts med en intervjuperson, i andra intervjuer har det varit två till tre personer som medverkat i intervjutillfället. I några fall har intervjuer kompletterats med eller ersatts av mejlsvar på frågor. Vi har också samlat in dokumentation som stöd för tolkning av den studerade verksamheten.

Val av kombinationsutbildningar (utbildningsområden), liksom regioner och kommuner som ingått i kartläggningen har beslutats av uppdragsgivaren. I praktiken har regionerna kommit att representeras av en kommun inom regionen. Nedan anges regioner/kommuner och utbildningsområde:

Region Gävleborg – Bollnäs kommun

- Hotell och turism, Gästvärd

Region Uppsala – Movant

- Bygg och anläggning, målare, träarbetare och plattsättare

Västra götalandregionen – Falköpings kommun

- Restaurang och livsmedel, kock

Region Västerbotten – Vilhelmina kommun

- Vård- och omsorg, vårdbiträde

Region Skåne – Östra Göinge kommun

- Naturbruk, skötsel av utemiljöer inriktning mot fastighetsskötsel och parkarbete.

1.3.1 Intervjupersonerna

För att få svar på kartläggningens övergripande frågeställningar kring arbetsplatsförlagt lärande och branschernas medverkan i kombinationsutbildning har vi valt att intervjua personer som befinner sig i olika sammanhang. Inom utbildningsorganisationen har vi intervjuat personer som representerar:

- Huvudmanna- eller övergripande förvaltningsnivå
- Rektor- och skolledningsnivå
- Lärare, såväl yrkeslärare som lärare med inriktning sfi eller svenska som andra språk
- Personer som arbetar med branschkontakter och eller apl.

Utanför den direkta utbildningsorganisationen har vi intervjuat personer som representerar

- Lokala branscher och arbetsplatser
- Apl-handledare
- Nationella branschorganisationer

I Skolverkets projektorganisation har det funnits lokala och nationella projektledare som varit behjälpliga med kontaktuppgifter till ovanstående

funktioner. Vi har sammanlagt genomfört 19 intervjuer med totalt 25 personer (enskilda intervjuer och gruppintervjuer) samt inhämtat tre mejlsvar från personer knutna till Nationell branschråd

1.3.2 Begränsningar

Det finns ett antal begränsningar med det arbetet som denna kartläggning har haft. Merparten av intervjuerna gjordes under hösten 2022. Då några av utbildningarna ges för första gången kan information som arbetet vilar på beskrivas ha karaktären av ”så vi vitt vi vet så här långt.” Informanterna har inga tidigare kombinationsutbildningar av det aktuella slaget att relatera erfarenheterna till. I vissa fall knyts erfarenheterna till andra kombinationsutbildningar och i andra fall görs jämförelser med andra yrkesutbildningar. I detta sammanhang kan också begreppet branschsamverkan lyftas. Begreppet samverkan kan sägas handla om samarbete, medverkan eller gemensamt uppträdande. I kartläggningen kan vi se att det finns spår av samarbete med branschen och att branschen medverkar i utbildningen (tydligast genom deltagande vid yrkesråd och apl då det finns inbyggt i konceptet) Men utöver apl så är det inte alltid lätt att urskilja hur samverkan ser ut just för kombinationsutbildningar, då samverkan sker i förhållande till andra yrkesutbildningar som ges av utbildningsanordnare och huvudmän.

Det går också att reflektera över vem som är branschen, eller över vem som bör betraktas som den främste branschrepresentanten. Är det representanter för en arbetsgivare inom ett visst verksamhetsområde? Är representanter för facklig organisationen lika viktig representant? Eller kan en representant från branschens också vara apl-handledare eller en person med god insyn i förhållande som rör branschen? Ur vårt perspektiv har vi valt en pragmatisk hållning där vi utgått från de personer kontaktpersoner i regionen har föreslagit för oss, vilket innebär att branschen i denna kartläggning sammantaget representeras av person som är knutna till branschorganisationer, arbetsgivare med någon form av chefsposition, oavsett om de medverkar i yrkesråd eller inte, samt fackliga organisation samt arbetsplatser som tar emot apl-elever.

1.4 Rapportens disposition

Den fortsatta dispositionen för rapporten är upplagd enligt följande. I de följande kapitlen kommer först resultaten av kartläggningen att presenteras. I rapportens andra kapitel är det aspekter kring det arbetsplatsförlagda lärandet (apl) som beskrivs. Det rör frågor om hur apl är organiserat, handledarutbildning, uppföljning av apl samt lokala och regionala branschrepresentanter uppfattning om utmaningar i apl. Det andra kapitlet fokuserar på branschens samverkan kring kombinationsutbildning. I detta kapitel framkommer strukturer för samverkan, samt branschens delaktighet och engagemang inför, under och efter en kombinationsutbildning. Vidare beskrivs den nationella branschnivåns engagemang i kombinationsutbildningar samt utmaningar i samverkan kring kombinationsutbildning. Det fjärde kapitlet består av en sammanfattande avslutning.

2. Arbetsplatsförlagt lärande (apl)

I detta kapitel står det arbetsplatsförlagda lärandet i fokus. Arbetsförlagt lärande (apl) är ett i utmärkande drag för yrkesutbildningar som ges i det svenska skolväsendet. I en yrkesinriktad utbildning har apl en central roll. Det bidrar med en annan miljö för yrkeslärandet än den skolförlagda. Det räcker inte för eleverna att vara på en arbetsplats, det krävs att de blir erbjudna att delta i aktiviteter på arbetsplatsen som bidrar till lärande (Köpsén och Andersson, 2018). Det är viktigt för att de ska kunna pröva utbildningens teoretiska inslag i en praktisk verksamhet. Eleverna får utöver att ta del av arbetsuppgifter även får möta yrkesverksamma kollegor och kunder eller brukare (Lagercrantz All, 2017). I detta sammanhang blir en handledare på arbetsplatsen en viktig aktör för att eleverna ska kunna utveckla sina yrkeskunskaper. Det förefaller i stor utsträckning ligga i yrkeslärares ansvar att skapa eller anskaffa apl-platser till yrkesutbildningar (Mårtensson, 2022).

2.1 Hur det arbetsplatsförlagda lärandet (apl) är organiserat?

Apl kan organiseras på olika sätt och frågan om hur den organiseras rymmer olika aspekter och överväganden. En sådan organisatorisk aspekt är huruvida apl läggs ut i sammanhängande veckor och perioder (till exempel 5 veckor i slutet av en termin) eller om den läggs ut ett par dagar i veckan under en längre period. Andra organisatoriska aspekter är hur placering eller tilldelning av arbetsplatser går till eller hur arbetet med uppföljning sker. I denna kartläggning har vi sett olika sätt att organisera apl på. Vid tidpunkten för datainsamlingen har det framgått att vissa av de utbildningar som ingår i kartläggningen inte ännu hade haft eleverna på apl men de har presenterat sitt tänkta upplägg för den. Detta upplägg förefaller vid intervjutillfället dock vara mer eller mindre bestämt, beroende på vilken utbildning det gäller.

I en av de kombinationsutbildningar som ingår i kartläggningen har vid intervjutillfället inte bestämts när och hur apl ska läggas ut, och därmed hade detta inte heller bestämts vid starten av utbildningen. Tanken var dock att eleverna inte skulle ha sin apl förrän under sin andra termin (vårterminen), och vid en kompletterande datainsamling i februari uppgav apl-samordnaren att apl skulle läggas ut i slutet av marsmånad under en 6 veckorsperiod á två dagar i veckan.

En annan utbildning har lagt ut elevernas apl i en period om fem veckor per termin. Lärarna uppger emellertid att de har planer på att ändra detta upplägg, så att apl läggs ut veckovis, ett par dagar per vecka. Motivet för denna förändring är att ett sådant upplägg är mer gynnsamt för uppföljningen av elevernas språkutveckling och för att kunna individanpassa utbildningen. Enligt lärarna är apl-handledare informerade om detta upplägg och att frågan ska diskuteras vid en

handledarträff. Handledarna är dock initialt positiva men ser en risk med att helheten kan drabbas, men enligt lärarna kan upplägget organiseras så att det inte blir samma veckodagar som eleven har apl samt att den sista apl-perioden i utbildningen läggs ut mer sammanhängande i några hela veckor.

En annan variant på apl i en kombinationsutbildning utgår från idén om att utbildningen har olika karaktär på höst- och vårtermin. Under höstterminen genomförs apl en dag i veckan. De övriga dagarna den veckan sker utbildningen i skolan. Under vårterminen byter utbildningen skepnad till en lärlingsutbildning. Det innebär att eleverna är på en apl-plats under fyra av veckans dagar. Den femte är de på plats i skolan. Det som ytterligare utmärker apl-organisationen i denna utbildning är att samtliga av utbildningens elever är på samma arbetsplats under höstterminen. Dessutom är en, ibland fler, av utbildningens lärare med eleverna på apl. Men, när utbildningen byter skepnad till en lärlingsutbildning är det inte möjligt att eleverna är på samma arbetsplats. Då får de fördelas på fler arbetsplatser som finns i fler kommuner än den där skolan är placerad.

En ytterligare variant av hur apl läggs ut i utbildningen är att lägga merparten av den i slutet av utbildningen. Enligt rektor och lärare medför detta upplägg att eleverna känner sig mer trygga, eller mindre osäkra på arbetsplatsen, samt att eleverna får bättre möjligheter att öva upp sin svenska och har en breddare kunskapsbas med sig innan de har sin apl. Detta upplägg anses också öka möjligheterna till anställning efter utbildningen. En representant från den bransch som utbildningen förbereder till ser positivt på detta upplägg. En rimlig tolkning av detta upplägg är att det handlar om en stark vilja att ge bra förutsättningar för eleven att få ett arbete efter utbildningen. Enligt vår uppfattning finns dock en viss risk att detta upplägg medför att apl blir som en prövningsperiod där eleven ska visa vad hen går för och i det avseendet visa sig anställningsbar, och inte primärt en utbildningssituation där eleven får möjlighet att öva sina förmågor i en autentisk miljö. Å andra sidan är det inte heller märkligt att apl får karaktären av en prövning, då arbetsplatser rimligen tänker på den egna kompetensförsörjningen och värderar eleven utifrån det perspektivet. Vid intervjuer har exempelvis representanter från branschen uppgett att de betraktar eleven som en framtida kollega och att omdömet om eleven handlar om huruvida de kan tänka sig att ha eleven som kollega. Andra branschrepresentanter har sagt att den skolförlagda utbildningen förvisso är viktig då det finns utrymme att öva och göra fel, men att det är ”produktion” som gäller på apl, vilket antyder att ett utbildningsperspektiv kan bli nedtonat. En sida av denna produktionstanke, som en ansvarig för en apl-plats uttryckte, är att kombinationsutbildning inte är en utbildning som meriterar till en viss behörighet. Det gör att de får finna andra och ”enklare” arbetsuppgifter till kombinationselevernars apl-uppdrag.

2.2 Anskaffningen av apl-platser

Det finns exempel på utbildningar som inte upplever några större bekymmer med att få ut elever på apl. Lärarna i sådan utbildning tillskriver frånvaron av en lokal

gymnasieutbildningen för yrkesområdet som gynnsamt i det avseendet, men menar samtidigt att det kan finnas en viss konkurrens med näraliggande kommuner och lärlingsutbildningen. Den utmaning som kan finnas är att eleverna ibland kan ha svårt att ta sig till arbetsplatser som ligger utanför centralorten, men att det inte brukar vara några problem. En annan skola som utbildar elever till olika yrken ger en annan och delvis motsägelsefull bild av hur det går att få ut eleverna på apl. För en av inriktningarna uppges det ha det funnits svårigheter då de har utbildat många i det yrket, medan det har gått desto bättre för en annan inriktning där man har lyckats få ut samtliga elever det senaste året.

I kartläggningen framkommer olika sätt att arbeta när det gäller anskaffning av arbetsplatser. En del verksamheter har apl-samordnare som tillsammans med yrkeslärare arbetar med att ordna lämpliga arbetsplatser för elever att ha sin apl på. I det arbetet finns exempel på att vissa arbetsplatser aktivt väljs bort av skolan då de exempelvis är för nischade för att fungera väl i förhållande till de lärandemål som knyts till deras apl. Det finns också exempel där skolan över tid har samlat på sig företag och arbetsplatser som de anser vara bra och att eleven får gå igenom dem och själv kontakta företaget och göra ett besök, antingen själv eller om eleven vill tillsammans med läraren. Ett annat upplägg som vi har mött är att eleven i första hand själv får söka upp en arbetsplats med viss hjälp från skolan, då detta anses vara något som företag vill att eleven ska göra. I andra hand ges mer omfattande hjälp av skolan, där exempelvis lärare är behjälpliga utifrån sina kontakter. Möjliga apl-platser diskuteras också på yrkesråd och enligt branschrepresentanter som deltagit i dessa råd har de bett skolor att höra av sig om de har problem med apl-platser, men om de inte hör något så utgår de från att skolan inte behöver hjälp.

Det framkommer även att en kombinationsutbildnings anskaffning av apl-platser följer det sätt som andra yrkesutbildningar redan etablerat. Kombinationsutbildningar faller på så sätt in i ledet efter de etablerade yrkesutbildningarna och använder samma apl-organisation som dessa. Om vi tar en kombinationsutbildning med inriktning vård som exempel så följer den det sätt varpå undersköterske- och vårdbiträdesutbildningar arbetar med apl. En utmaning som dock kan uppstå är om arbetsplatserna kan bistå med att skapa flera apl-platser.

2.3 Handledarutbildning

Det förefaller variera hur väl utbildningsanordnare (såväl kommuner som anordnar kommunal vuxenutbildning i egen regi som utbildningsanordnare på entreprenad) lyckas med att ge handledarutbildning. En skola beskrev ett väl inarbetat koncept. Apl-samordnaren uppgav att de har etablerade kontakter med arbetsplatser och bra handledare i branschen och att de använder Skolverkets webbaserade handledarutbildning för att stärka apl. När utbildningsanordnaren bjuder in handledare så ser de till att göra ett eventför att locka handledare att delta, exempelvis bjuder utbildningsanordnaren på mat vid träffarna och tillsammans med handledare genomför modul 1 i handledarutbildningen. Modul 2

får sedan handledarna arbeta med själva under cirka två veckors tid, för att sedan mötas hos utbildningsanordnaren igen och genomföra ytterligare en modul.

En annan utbildningsanordnare har uppgett att de återkommande har handledarutbildning och att det finns exempel på handledare som gått utbildningen mer än en gång. Denna utbildningsanordnare ger en utbildning där apl-platserna för det mesta är offentliga aktörer och att de ofta brukar delta i dessa träffar, medan de privata aktörerna har svårare att delta. Vid träffarna utgår utbildningsanordnaren i likhet med exemplet ovan Skolverkets material, men de går också igenom hur arbetsplatsen och handledare kan stötta språkutvecklingen hos eleven och enligt lärarna har det etablerats ett ”gemensamt tänk” för skola och apl-arbetsplatser som handlar om att elevens utbildning och språkutveckling ”är allas ansvar”. Lärarna lyfter även fram att det inför apl är viktigt att förbereda eleverna också, exempelvis om hur det kan vara på raster och uppmuntra dem att ställa frågor om arbetsplatsen. Som ett led i att även förbereda eleven har utbildningsanordnarens lärare spelat in filmer som elever kan titta på inför sin apl.

Det finns också utbildningsanordnare som inte beskriver något omfattande arbete kring handledarutbildning eller motsvarande insatser från skolans sida. Utbildningsanordnaren uppger att apl-samordnare har bjudit in till handledarmöten, men uppger också att de inte kan tvinga branschen till handledarutbildning. En lärare framhåller att det är företagen som väljer handledare och att den personen genomgått branschorganisationens egen handledarutbildning. I kartläggningen har vi stött på en idé om att försöka få till en så kallad apl-brygga i en av utbildningarna, vilken ska syfte att underlätta kontakten med de arbetsplatser som har elever på apl. Denna ska, som vi uppfattar det, komplettera apl-samordnare och vara ett stöd till arbetsplatser samt kunna tillhandha information till arbetsplatserna och vara mer tillgänglig än vad en yrkeslärare kan vara. Det är möjligt att denna funktion skulle kunna fungera som ett komplement till handledarutbildningar eller vara (extra)viktig i de fall det är svårt att attrahera apl-handledare till handledarutbildningar.

2.4 Uppföljning av elevens apl

I kartläggningen ingår utbildningar som innan de blev kombinationsutbildningar har bedrivit utbildning för målgruppen, exempelvis så kallad språkförstärkt utbildning. Det finns också utbildningsanordnare som sedan tidigare förefaller ha en väl inarbetad struktur för apl för utbildning inom samma utbildningsområde som deras kombinationsutbildning. För dessa utbildningsanordnare blir det mer eller mindre naturligt att nyttja de strukturer som byggts upp tidigare och eventuellt vässa dem i förhållande till att de nu har en kombinationsutbildning. För en utbildning uppges övergången till kombinationsutbildning inneburit ett ökat samarbete med arbetsplatsen för apl och att handledarens roll i språkträningen betonas än mer från skolans sida. För en annan utbildningsanordnare har kombinationsutbildningen medfört att utbildningsanordnaren förmodligen kommer att lägga mer tid på trepartssamtalen

jämfört med andra utbildningar och att även lärare i svenska eller svenska som andraspråk deltar i samtalet.

När lärare och rektorer pratar om uppföljningen av elevernas apl-samtal nämns exempelvis trepartssamtal, besök på arbetsplatsen, digitala uppföljningssystem och olika former av dokumentation som stöd för till arbetsplatsen och uppföljningen av elevens utveckling under apl. Det är vanligt att yrkeslärare och lärare i svenska som andraspråk medverkar vid dessa samtal, så att både yrkeskunnskap och språklig förmåga kan följas upp på ett bra sätt. I kartläggningen ges också exempel på extra insatser som görs och som kan ses som förstärkt uppföljning, exempelvis att läraren i svenska planerar att vara med under cirka en halv dag för att kunna stötta elev och handledare kring den språkliga biten. Det finns dock utbildningsanordnare där läraren i svenska inte deltar vid trepartssamtal eller besök, men det uppges i det avseendet att det diskuteras om eleverna ska få apl-uppgifter som knyter an till svenska språket. Exempel på dokumentation i anslutning till apl är exempelvis att eleverna får med sig skriftliga säkerhetsrutiner till sin arbetsplats, loggbok eller yrkesdagbok samt olika checklistor som bland annat kan innehålla lärandemål.

I kartläggningen har vi sett exempel där det sammantaget framträder olika bilder över hur uppföljningen av apl går till. I den ena bilden finns ett ordnat system med den dokumentation som eleven får med sig till sin apl-plats, att trepartssamtal och besök på arbetsplatsen genomförs, även om de som representerar denna bild också uppgett att ett utvecklingsområde handlar om att få tid att besöka eleverna. I den andra bilden fungerar apl generellt dåligt vid skolan då inte alla elever får en apl-plats, att tilldelning av platser är ad-hoc-betonad och att inte eleverna får de besök på sina apl-platser som de enligt skolans riktlinjer ska få, varav en del inte får något besök överhuvudtaget. Det är svårt för oss att veta vilken av dessa bilder är den mest korrekta, men oklarheten understryker vikten av att huvudmannen följer upp utbildningen och för en dialog med den kommunala vuxenutbildningen om hur väl de lyckas med sin apl.

Den uppföljning och utvärdering som görs av apl förefaller dock generellt sett ske på lärarnivå. Lärare har beskrivit att de kartlägger och värderar arbetsplatser inför apl samt utvärderar hur apl har fungerat, och vid behov ändrar upplägg efteråt. Den information de får angående hur apl fungerar kan av vissa sammanställas och skickas till skolledningen, men vissa lärare säger att apl inte finns med i den kommunala vuxenutbildningens övergripande systematiska kvalitetsarbete. I det avseendet finns en risk att frågor i anslutning till apl och som eventuellt behöver ett mer samlat grepp eller foderar prioriteringar på skolnivå hamnar i skymundan eller inte når skolledning eller huvudmannen för utbildningen.

2.5 Lokala och regionala branschrepresentanternas uppfattning om utmaningar i apl

Av intervjuer med lokala- och regionala branschrepresentanter kan det framkomma synpunkter på skolornas sätt att arbeta med apl. Det finns exempel på branschrepresentanter som uppger att de gärna ser att lärare besöker elevens apl-plats mer regelbundet och att det planeras in fler avstämningar under elevens apl samt att den kommunala vuxenutbildningen ger mer information och vägledning om vad arbetsplatsen ska fokusera på. Andra synpunkter har varit att elevernas språkträning är ett utvecklingsområde, vilket kan vara intressant att beakta dels i förhållande till att inte alla har med lärare i svenska vid trepartssamtal, dels till att den klassrumsförlagda utbildningen i enlighet med denna synpunkt har ett viktigt arbete att göra för att gynna språkutvecklingen. Denna synpunkt tar sin utgångspunkt i hur pass viktigt språket är för att eleven ska klara yrket, inte enbart i förhållande till arbetsuppgifter och eventuella säkerhetsrutiner utan även för att de ska trivas och bli en del i en gemenskap på arbetsplatsen.

Det finns när det gäller den språkliga frågan branschrepresentanter som säger att deras bransch, eller vissa branscher, kan vara dåligt rustade för att ta emot elever som läser en kombinationsutbildning. Det kan exempelvis handla om att arbetsplatsen inte alltid har handledare som passar för uppdraget och att elevernas brister i det svenska språket blir en utmaning, varför det är viktigt att ha en handledare som ”brinner för andra människor”. Det finns exempel på rektorerna som menar att vissa arbetsgivare inte vill ta emot elever på grund av deras brister i det svenska språket, men det är uppfattningar som vi endast undantagsvis har mött i föreliggande kartläggning. I en tidigare genomförd kartläggning av kombinationsutbildningar förekom dock tydligare exempel på dylika uppfattningar (Lundberg och Högberg, 2022)

Vid intervjuer med representanter från bygg- och anläggningsbranschen finns exempel där det efterfrågas en bättre samverkan mellan utbildningar och övriga kommunala sektorer, i syfte att få bättre förutsättningar att ta emot elever. Exempelvis skulle det kommunala bostadsbolaget enligt denna uppfattning kunna ställa krav att vissa objekt ska byggas i medverkan av elever inom vuxenutbildningen. Beställaren får i det avseendet vara beredd att betala mer för arbetet och den som accepterar uppdraget åtar sig att ta emot elever för apl. En liknande uppfattning har också uttryckts hos personal i den kombinationsutbildning som utbildar för elever för bygg- och anläggningsbranschen.

I vissa av de branscher som kartläggningens kombinationsutbildningar utbildar mot finns idag en stor rörlighet. Denna rörlighet medför att arbetsplatserna ständigt nyrekryterar och att allt fler obehöriga erhåller anställning. Arbetsplatserna har därmed ett flertal vikarier och visstidsanställda medarbetare. Det medför att arbetsplatsen såväl har allt färre äldre och erfarna medarbetare som medarbetare med yrkesutbildning. En sådan situation påverkar enskilda arbetsplatsers möjlighet att ta emot elever på apl. Här spelar organisationen av apl

in. Enligt en branschföreträdare underlättar det om apl ges under en sammanhängande period, till exempel fem veckor. Då kan en viss medarbetare utses som handledare var på eleven följer dennes schema. Om apl sker en eller två dagar i veckan kan det vara svårare att avdela en handledare.

Det finns även röster som framhåller att apl-platser är vana vid att medarbetare har annat modersmål än svenska, exempelvis inom vård- eller turistbranschen. I intervjuer ges exempel på hur medarbetare med svenska som modersmål stödjer arbetskamrater med annat modersmål och hjälper dem att träna det svenska språket. Det kan exempelvis vara elever som inte har uppfattat sfi positivt. Dessa ställer därför förhoppningar till att lära sig svenska via apl-platsen. Det är där de får möjligt att kunna prata över en kopp kaffe eller vid lunchraster. De blir även involverade i språket i arbetssituationer. Det finns exempel på att medarbetare på apl-platser uppmuntrar elever med annat modersmål att gå till biblioteket att låna böcker och ljudböcker eller lyssna på radio för att komma in i det svenska språket. Ett tydligt exempel på att arbetsplatser består av medarbetare med olika modersmål ser vi i utbildningar som ingår i kartläggningen. Det finns apl-handledare som har ett annat modersmål.

En annan företeelse som branschföreträdare pekat på är att de kan upptäcka att elever, för vilka de ansträngt sig att skapa en apl-plats, inte är intresserade av yrket. Sett ur dessa branschögon ter det sig märkligt att detta inte noterats tidigare i utbildningen. Det tycks inte finnas svar på varför denna situation uppstår. De antaganden som vi tagit del av handlar om att elever anvisas att gå en utbildning för att ha en sysselsättning, eller för att elever upplever att utbildningen ger en möjlighet att till inkomst.

3. Branschers samverkan kring kombinationsutbildning

I detta kapitel närmar vi oss branschernas delaktighet och engagemang i kombinationsutbildning. Denna delaktighet har vi sett ske framför allt inför och under en kombinationsutbildning, men vara i princip obefintlig efter en kombinationsutbildning. Den samverkan som sker ser olika ut. Det kan bero på branschspecifika villkor, liksom att den organisation som utbildning finns i ger olika möjligheter till branschsamverkan.

3.1 Strukturer för samverkan

Det finns en infrastruktur för samverkan mellan huvudmännen för utbildningarna och olika branscher (se även Lundberg och Högberg, 2022). Denna infrastruktur avser både en kommunal och en regional nivå och handlar i hög grad om ett

strategiskt arbete rörande kompetensförsörjningsfrågor kopplat till kommun och regionen. Det kan exempelvis handla om att synliggöra de kompetensbehov som finns och identifiera olika utmaningar som branscherna möter, men också ett arbete som handlar om att dimensionera och prioritera utbildningsutbud i syfte att optimera det i förhållande till det som olika branscher efterfrågar. I huvudsak förefaller denna samverkan ske utifrån ett helhetsperspektiv på den lokala- och regionala arbetsmarknaden och i det avseendet kan kombinationsutbildningarna hamna i skymundan eller vara en av flera utbildningsinsatser som identifieras som viktiga. Vid en intervju framgick exempelvis att bristyrken inom regionen hade identifierats. Dessa yrken fanns i olika branscher och krävde sammantaget olika typer av utbildningar för att bemöta behoven: en del yrken krävde en högskoleutbildning, andra en yrkesutbildning inom exempelvis yrkeshögskolan, gymnasieskolans eller inom den kommunala vuxenutbildningens yrkesutbildningar.

Formerna för hur samverkan sker varierar och en och samma huvudman kan ingå i olika fora. Det handlar inte sällan om regionala yrkesråd, programråd i skolor och deltagande i olika regionala nätverk. I denna samverkan kan bland annat representanter för arbetsgivare, arbetsförmedling, branschorganisationer, fackliga organisationer samt representanter för utbildningen och huvudman ingå. I kartläggningen framkommer även exempel på att en utbildningsförvaltning arbetar nära den kommunala förvaltning som handhar näringslivsfrågor när det rör kompetensförsörjningsfrågor. Det finns också exempel där initiativ har tagits till att intervjua företag från olika branscher i närområdet om vilka kompetensbehov de har och står inför.

Företrädare på kommunal förvaltningsnivå uppger att det är viktigt att ha en nära och regelbunden dialog med olika branscher, men att man inte ska behöva fastna i formen eller att det måste vara på ett visst sätt. Vidare lyfts vikten av en funktion som har till uppgift att "lägga örat mot rälsen" för att höra vad branscher och företag i närområdet har för kompetensbehov.

I intervjuer med representanter från kommunal förvaltningsnivå understryker vikten av att ge branscherna bra information om vad en kombinationsutbildning är. Det är väsentligt då arbetsgivare inte alltid "förstår" målgruppen och på vilken nivå som utbildningen ligger på. I kartläggningen framkommer att branschrepresentanter dels kan vara osäkra på vad en kombinationsutbildning är, dels att det finns olika uppfattningar om och tolkningar av vad en sådan utbildning bör vara. En del branschrepresentanter vill gärna se att utbildningen ger eleverna en gedigen utbildning som förbereder inför ett föränderligt arbetsliv. Andra röster från branschen pekar på svårigheter utifrån kombinationsutbildningars begränsningar. Dessa röster ser utmaningar med att exempelvis teorikurser är på en gymnasialnivå, medan eleverna studerar svenska på en mer på grundläggande nivå. I enlighet med denna uppfattning borde en kombinationsutbildning fokusera på mer praktiska inslag i stället för kurser på gymnasienivå som innehåller svåra begrepp.

3.2 Branschernas delaktighet och engagemang inför, under och efter en kombinationsutbildning?

Tidigare har strukturer för samverkan mellan utbildning och branscher beskrivits. Dessa strukturer bidrar till att identifiera lokala och regionala kompetens- och utbildningsbehov. En följd av arbetet i dessa mötesstrukturer är att en kombinationsutbildning kan starta för att svara mot ett visst behov. När behovet ska omvandlas till att både planera och genomföra en kombinationsutbildning sker en annan typ av samverkan mellan bransch och utbildning. Denna samverkan är, mer eller mindre, knuten till kombinationsutbildning som koncept eller till en viss kombinationsutbildning. I kartläggningen har det framkommit att samverkan kan ske på olika sätt. Det förefaller vara avhängigt lokala förutsättningar hur arbetet faktiskt sker.

Nedan beskrivs samverkan i breda drag genom att beskriva tre faser innan, under och efter en kombinationsutbildning.

3.2.1 Inför kombinationsutbildningen

I kartläggningen ingår både utbildningar som är relativt nya och de som tidigare har bedrivit utbildning för den målgrupp som gäller för kombinationsutbildning, exempelvis i form av så kallad språkförstärkt utbildning. Inför att kombinationsutbildningar ska starta är ofta branschrepresentanter, i varierande omfattning, med och diskuterar utbildningens utformning. Det sker för att möta de kompetensförsörjningsbehov som finns i branscher.

Exempel på olika samverkan inför utbildningsstart

I kartläggning finns exempel på ansvariga inom den kommunala vuxenutbildningen som betonar vikten av att branschen är med från början när en yrkesutbildning planeras och tar form. Det ingen som explicit hävdar motsatsen, men samtidigt har vi sett olika exempel på hur branschsamverkan kan skilja sig åt när det handlar om att forma kombinationsutbildningar inför den startar.

Ett exempel rör en ny kombinationsutbildning som inte utbildningsanordnaren hade gett tidigare. De första kontakterna togs mellan ett privat företag i en bransch och utbildningsanordnare i april 2022 och de kontakterna fortgick till augusti 2022 när utbildningen startade. Det framkommer i samtal om denna utbildning att den delvis bygger på erfarenheter från tidigare kombinationsutbildningar, men även har en inspiration från en snarlik utbildning i en annan kommun. Innehållet i kontakterna mellan utbildning och bransch handlade om utbildningens innehåll och genomförande, inklusive hur utbildningens apl skulle organiseras.

Ett annat exempel hämtas från kombinationsutbildning inom vård och omsorg. Här finns en närhet mellan bransch och utbildningsanordnare i och med att de båda har kommunen som huvudman. Därmed finns det redan utarbetade kontakter mellan beslutsfattande tjänstemän i den kommunala organisationen. Dessutom är vårdutbildningen etablerad sedan länge i gymnasieskolans- och

vuxenutbildningens yrkesutbildningar. Därmed finns gemensamma erfarenheter att utgå från när en kombinationsutbildning startar.

Ett annat exempel, där det gick snabbt från beslut om att starta en kombinationsutbildning till att faktiskt starta den, var branschen inte med i några samtal om utbildningen. Utbildningsanordnaren startad utbildningen med såväl egna som branschens erfarenheter och kunskaper från andra utbildningar de gett mot yrkesområdet. I ett ytterligare exempel innebar kombinationsutbildning att de övergick från en så kallad språkförstärkt utbildning till just en kombinationsutbildning. I denna process togs erfarenheter från den språkförstärkta utbildningen som redan hade en etableras samverkan med lokala arbetsgivare.

Men, vad kan vara viktigt för huvudmän, utbildningsanordnare och branschrepresentanter att diskutera inför starten? Ovan ges en bild av vad samverkan handlat om, men nedan är vår ambition att ge en mer konkret bild av vad som framstått som betydelsefullt inför starten av utbildningen.

Klargöra vad en kombinationsutbildning leder till

I initiala kontakter mellan bransch- och utbildningsanordnare kan skillnader i uppfattningar om utbildningen framkomma. Dessa uppfattningar vilar ofta på att branschen har sina förväntningar och utbildningsanordnare sina förväntningar på utbildningen. Det kan exempelvis handla om olika uppfattningar om vad de olika parterna ska bidra med i utbildningen, vilket för en del har inneburit att det varit viktigt att förtydliga vad branschen respektive utbildningsanordnaren ska göra. Andra frågor som innan utbildningsstart har behövts reda ut för vissa är vad en kombinationsutbildning leder till för utbildning. Exempelvis i en vårdkontext kan kombinationsutbildning betraktas som en utbildning på en ”enklare” nivå än exempelvis den utbildning som leder till undersköterska. Elever som klarar en kombinationsutbildning erhåller inte en utbildning som motsvarar en undersköterskeutbildning. Det är därför viktigt att finns en samsyn på vad kombinationsutbildningen leder till och att det finns ett faktiskt behov av den utbildningen.

I kartläggningen har vi även stött på exempel där vissa elever getts möjlighet i en kurs att välja mellan olika inriktningar som erbjuds utifrån vad lokala arbetsgivare ser som önskvärda. Just kombinationsutbildningens gångbarhet på den lokala- och regionala arbetsmarknaden är en viktig underliggande fråga inför starten av specifika utbildningar. I det avseendet nämns att eleverna behöver bli anställningsbara i den bransch för vilken kombinationsutbildningen finns till.

I denna kartläggning har det framkommit att termen kombinationsutbildning inte är självklar för alla. Representanter på en övergripande nationell brachsnivå liksom ansvariga på apl-platser har ibland haft svårt att placera utbildningsformen bland andra yrkesinriktade utbildningar. Dessutom har det visat sig att lärare som är förhållandevis nya i sina uppdrag också haft svårt att sätta fingret på vad en kombinationsutbildning är. Dessutom kan en kombinationsutbildning anta ett

flertal skepnader. De som designar utbildningar hos skolhuvudmän och utbildningsanordnare tycks dock finna former som passar det lokala arbetslivet.

Dimensionering av utbildningen, antagning och innehåll

En annan fråga som vi sett diskuteras inför utbildningens start rör dimensionering av utbildningen. Utifrån ett identifierat kompetensbehov behöver en mer konkret planeringen av utbildningen äga rum, en planering som ligger i linje med behoven. Av kartläggningen framgår att branschrepresentanter i vissa fall är delaktiga i diskussioner om lämpligt antal utbildningsplatser och om tillgången på apl-platser. Det finns också exempel där branschrepresentanter är med i antagningsprocessen till utbildningen. Dessa representanter är med i intervjuer som görs med sökande och därmed blir branschen delaktig i urvalet av elever i kombinationsutbildningen.

Vi har i kartläggningen även fått exempel på att det har förts resonemang om hur utbildningen bör organiseras. Det kan exempelvis handla om utbildningen bör utformas som en i, svensk bemärkelse, ”traditionell” yrkesutbildning där skolförlagd utbildning kombineras med apl-perioder, eller om utbildningen bör utformas i en riktning som liknar en lärlingsutbildning där merparten av elevernas yrkesutbildning sker på arbetsplatsen. Det förekommer också i vissa fall att innehållet i utbildningar har diskuterats med branschrepresentanter. Diskussionerna kan i det avseendet handla om de så kallade yrkespaketen, och vilket av innehållet som ska väljas eller prioriteras.

Diskussioner om innehållet kan också handla om vad som är viktigt i utbildningen och vad som arbetsplatserna kan ge efter avslutad utbildning. Ett exempel kommer från en kombinationsutbildning i parkskötsel. I utbildningen ges inte elever undervisning i användandet av motorsåg. Det är ett moment som branschen ansvarar för när eleven väl är anställd.

Marknadsföring av utbildningen

En annan företeelse som sker innan kombinationsutbildningen startar är att marknadsföra utbildningen. I intervjuer med utbildningsföreträdare har branschens aktiva roll i marknadsföring av utbildningen lyfts fram som en framgångsfaktor. Det upplevs ge utbildningen en extra skjuts om branschen gör reklam för utbildningen.

Marknadsföringen kan ske på olika sätt. Ett sätt är att de initiala mötena om kombinationsutbildning innehåller samtalspunkter om hur utbildningen ska marknadsföras och hur de olika aktörerna ska agera och involveras i den. Utöver det kan utbildningsföreträdare kontakta regionala- eller lokala branschrepresentanter i syfte att få ut information om utbildningen. Det kan ske genom att branschrepresentanter pratar om utbildningen i de sammanhang som denne befinner sig. Ett exempel är att en branschrepresentant pratar om en kombinationsutbildning vid kompetens- och utbildningsmässor.

3.2.2 Samverkan under kombinationsutbildning

Samverkan mellan bransch och utbildning under en pågående kombinationsutbildning verkar till största del ske via apl. Utöver denna samverkan kan vi även se mötesformer i vilka en pågående utbildning diskuteras. Det sker i vissa fall mot bakgrund av att kombinationsutbildningar är nya. Mötena behövs då för att avstämningar av utbildningens utveckling och kommande vägval.

Mötesfora

Branschernas delaktighet i utbildningarna i anslutning till utbildningarnas genomförande handlar, utöver om frågor om apl, om deltagande i yrkesråd eller andra fora för samverkan och i vissa fall att någon från någon branschorganisation besöker skolan. I dessa olika fora eller mötesformer diskuteras dels apl-relaterade frågor, dels frågor om innehållet i utbildningen och branschernas behov. Av intervjuer med lärare ges exempel på att utbildningar har ändrat innehåll i kurser eller upplägg i utbildningen efter diskussioner med branschrepresentanter.

I intervjuer har olika utmaningar med yrkesråd, eller andra formella mötesfora, beskrivits. En sådan utmaning handlar om en brist på deltagande från branschrepresentanter eller hur sammansättningen i olika mötesfora ser ut. En utbildning som ingår i kartläggningen har exempelvis svårare att få representanter från privata arbetsgivare vid olika fora för samverkan, eller att det inte har gått att ordna så att även privata aktörer och offentliga aktörer möts samtidigt. Inom vissa branscher anses det vara en generell utmaning att attrahera branschrepresentanter, åtminstone, som vi tolkar det, så att det blir en bred representation från branschen. Utmaningen ligger i att olika företag inte har tid att medverka vid yrkesråden, men också i att framför allt mindre företag kan vara ointresserad av skolans arbete. Ytterligare en utmaning är att det kommer olika personer från gång till gång, vilket inverkar på möjligheten att bedriva ett kontinuerligt arbete och att samverkansarbetet då kan ”backa”.

Vem, eller snarare vilken funktion de personer som deltar vid råden har i företagen, tillskrivs också en betydelse i intervjuerna. För ett och samma utbildningsområde har vi det avseendet sett olika uppfattningar från olika representanter för utbildningen. I enlighet med den ena uppfattning är det främst chefer eller motsvarande funktioner som främst deltar vid yrkesråden och de är inte så nära verksamheten, vilket antyder att just de representanterna inte är lika bra att ha med som de personer som är nära verksamheten. Den andra uppfattningen uttrycker kanske en motsatt uppfattning då den framhäver att funktioner som har utbildningsansvar, oavsett roll i företaget, är bra att ha med på råden och att en platschef inte har samma fokus som de med det ansvaret. Ytterligare en uppfattning om sammansättningen för yrkesråden är att fackliga representanter är viktiga att ha med.

De lokala- och regionala branschrepresentanter som vi har intervjuat är positiva till målgruppen för kombinationsutbildningar och uttrycker ett intresse för utbildningarna. Vissa av dem kan förvisso inte erinra sig om att just kombinationsutbildningar har diskuterats specifikt i någon särskilt stor

utsträckning vid exempelvis yrkesråd, men de framhåller att det är viktigt att nyanlända får möjligheter till arbete och genom det att deras integration underlättas. De har också uttryckt intresse för deltagande vid yrkesråd och fler kontakter med skolor, och det finns exempel på branschorganisationer som arbetar för att ta fram material i relation till program- och yrkesråd och som syftar till att ge branschens syn på lämpligt innehåll och organisation av mötena.

Möten mellan den kommunala vuxenutbildningen och apl-platsen

Under en kombinationsutbildning kan det även förkomma regelbundna möten mellan utbildningsanordnaren och arbetsplatsen där kombinationsutbildning ges, möten som sker utöver trepartssamtal som handlar hur apl fungerar för eleverna. I en utbildning har rektor, lärare och representanter från arbetsplatsen möten där de diskuterar det som sker i kombinationsutbildningen. Av det som framkommit förefaller det vara aktuella händelser och skeenden i utbildningen som diskuteras. Därmed uppmärksammas behov samt kommande moment och faser i utbildningen. Denna typ av nära samverkan har vi endast noterat i en kombinationsutbildning. Det är en kombinationsutbildning som vid tiden intervjuerna var ny hade eleverna på en och samma arbetsplats vid apl. Det sista underlättar möjligheten till denna typ av möten.

I andra utbildningar lyser denna täta kontakt med sin frånvaro. Det förefaller i stället vara i sporadiska, eller behovsstyrda, möten som det finns en kommunikation mellan arbetsplats och skola. Ett exempel hämtar vi från vårdutbildning. Ett antal av eleverna i utbildningen hade en anställning. I utbildningens inledning kunde vara frånvarande från utbildningen skolförlagda undervisning. Då de hade fått extrapass, eller gått in som vikarier för att ersätta frånvarande kollegor, kunde de inte delta i undervisningen. För att stävja detta tog lärarna kontakt med arbetsplatserna och sa att elevernas skolförlagda undervisning måste respekteras.

3.2.3 Efter en kombinationsutbildning

I kartläggningen har vi inte sett exempel på att branschen är särskilt delaktig efter att en kombinationsutbildning har genomförts, exempelvis i uppföljning och utvärdering av utbildningen. Vissa av utbildningarna är nya och pågående vid tidpunkten för datainsamlingen och den första kullen är därför inte heller klara med sin utbildning. Branschens medverkan i uppföljning och utvärdering förefaller dock vara svag eller icke förekommande när väl en viss utbildningsomgång även för utbildningar som inte är helt nya för målgruppen. Det finns exempel där utbildningen har anpassat undervisningen efter önskemål från branschen, men ett mer samlat grepp eller systematisk medverkan av branschen i uppföljning och utvärdering tycks inte förekomma i någon hög grad. En möjlig konsekvens av det är att underlag för beslut om prioriteringar där branschen varit delaktig saknas.

3.3 Nationell branschnivå

En översiktlig beskrivning av samverkan mellan bransch och yrkesutbildningar i skolväsendet är att den sker på minst tre nivåer. Det är på nationell, regional och lokal nivå. Hittills har vi uppehållit oss vid den regionala och lokala nivån. Skälet till det är att det är där vi har noterat att det sker en samverkan mellan bransch och utbildningens huvudmän och anordnare. Därmed förefaller branschsamverkan företrädesvis ske med lokala och regionala branschaktörer. Denna lokala prägel har som nämnts ovan olika karaktär.

För skolväsendets yrkesutbildningar finns det på nationell nivå tretton nationella programråd. Dessa är knutna till de yrkesprogram som finns i gymnasieskolan. Programrådets funktion är att sörja för ett gott samarbete mellan arbetslivet och skolväsendets yrkesutbildningar, bland annat för att se till att det behov som yrkeslivet har säkerställs av yrkesutbildningarna. Här är det ett nationellt behov som dessa nationella programråd

Nationella branschaktörer förefaller ha ett mer allmänt intresse kring kombinationsutbildning. Ett intresse som inte inbegriper någon djupare kunskap om fenomenet kombinationsutbildning. Nationella branschföreträdare som vi varit i kontakt med menar att de egentligen inte har något direkt engagemang i kombinationsutbildningar. De har inte med varit med att ta fram idén om kombinationsutbildning. En branschröst menade att Skolverket snarare agerat på uppdrag från regeringen än att lyssna till nationella branscher i framtagandet av idén om kombinationsutbildning som fenomen, eller att följa upp kombinationsutbildning.

Bland nationella branschföreträdare framhöll någon att en utmaning var att kombinationsutbildning inte har någon tydlig definition. Det är därför svårt att veta vad en kombinationsutbildning är. Den stora variation som finns av kombinationsutbildningar kan göra att den nationell nivå har svårt att tala om utbildningsformen som fenomen.

Vård- och omsorgsbranschen framhåller gärna den modell som Vård- och omsorgscollege har med tre nivåer: nationell, regional och lokal nivå. Inom denna bransch är parterna, arbetsgivar- och fackliga organisationer, på nationell nivå överens om de yrkespaket som finns för vårdbiträden och undersköterskor. Intressant att notera är att kombinationsutbildning ger en annan utbildning. Eventuellt kan den betraktas som ett steg in till arbete inom vård- och omsorg.

4. Avslutning och rekommendationer

I denna rapport har vi redovisat resultaten från en kartläggning av hur samarbetet med branschen ser ut för fem olika kombinationsutbildningar, vilka utbildar för

fem separata yrkesområden. Samarbetet med branschen har i det avseendet handlat om både apl-relaterade frågor och hur en mer övergripande samverkan med relevans för utbildningarna ser ut. Redovisningen tar upp olika utmaningar, medan inga absoluta hinder identifierats. Utmaningar ska förstås som något som kan vara svårt eller ansträngande men inte omöjligt att bemästra eller hitta lösningar på. Med hinder menas, i detta fall, något som är svårhanterligt och får arbetet att “stanna upp” i betydande omfattning.

I den förra kartläggningen fanns exempel där det hos arbetsgivare fanns skepsis mot att ta emot nyanlända (Lundberg och Högberg, 2022), vilket skulle kunna ses som något som kan bli ett hinder då eleverna inte får apl eller utmaning då mycket energi går åt till att hitta en arbetsplats som är villig att ta emot elever. Men, i denna kartläggning har vi inte i någon särskild stor utsträckning stött på sådana exempel. De exempel som finns är intressanta då de illustrerar ett slags beroendeförhållande till det lokala- och regionala arbetslivet. Inställningen hos arbetsgivare till kombinationsutbildning och målgruppen för utbildningen är med och strukturerar det handlingsutrymme en utbildningsanordnare har. Denne behöver därför förhålla sig till lokala förhållanden och attityder som finns i den lokala kontexten, och i det avseendet anpassa sina strategier till lokala arbetsgivare, strategier som också behöver fungera för skolan och som värnar eleven. I någon mening kan detta framstå som en potentiell otacksam uppgift för lärare och andra representanter för utbildningen: de har ansvaret att ordna yrkesutbildningar som resonerar väl mot arbetsmarknadens behov och en så bra apl som möjligt för eleven, men gör det under omständigheter eller förhållanden de inte helt och fullt styr och har kontroll över.

I anvisningen för denna kartläggning ingår att även ge rekommendationer för hur en branschsamverkan bör eller kan organiseras. Rekommendationer av det slaget behöver utformas med en förståelse för att en utbildningsanordnare kan ha en svår uppgift i branschsamverkan. Rekommendationerna behöver vidare “läsas” mot bakgrund av det begränsade antal kombinationsutbildningar, och de skilda yrkesområden dessa utbildningar vetter mot, som ingår i föreliggande kartläggning. Det kan alltså vara vanskligt att formulera bestämda och alltför detaljerade rekommendationer och det följer att rekommendationer kan behövas anpassas efter lokala förhållanden.

Vi ser ingen anledning till att ifrågasätta infrastrukturen för samverkan med branscherna, såsom den har gestaltat sig. Det framstår dock som viktigt att få till en kontinuitet i samverkan med branscherna och huvudmän arbetar på flera olika sätt med samverkan: utöver de mer formella mötesfora som finns (till exempel yrkesråd) där huvudmän bjuder in representanter från branschen så behöver huvudmän så väl som representanter från skolan också söka upp de sammanhang där olika representanter från branschen finns. I den förra kartläggningen (Lundberg och Högberg, 2022), gavs exempel på funktioner så som kompetensmäklare som potentiellt fruktbart i arbetet gentemot arbetsgivare och som besökte de fora näringslivet har, exempelvis så kallade företagarkonferens. I denna kartläggning har inte denna funktion lyfts fram specifikt av de som

intervjuats, även om vi utifrån den förra kartläggningen vet att det finns sådana funktioner i de regioner vi rört oss i. I denna kartläggning har vi stött på en idé om en så kallad apl-brygga. Det är en funktion som ligger närmre verksamheten i skolan i syfte att stötta apl-handledare och tillhandahålla samlad information samt vara mer lättillgänglig än en yrkeslärare. Det är möjligt att huvudmän så väl som utbildningsanordnare behöver arbeta med dylika funktioner vid sidan av de formella yrkes- och programråden för att förbättra förutsättningarna för en samverkan som kan ske mer kontinuerligt och möjligen även mindre formellt. En annan rekommendation är att, för att luta oss mot vad en person som intervjuats sa, är att inte fastna i en idé om en viss form för samverkan, vilket ligger i linje med vad som tagits upp ovan.

Huvudmän för utbildningarna, liksom skolor, bör återkommande föra diskussioner med branschrepresentanter om hur formerna för samverkan kan ske och fördjupas. Formerna för samverkan och vad samverkan leder till behöver också på ett tydligt sätt inkluderas i det systematiska kvalitetsarbetet för att försäkra sig om att den samverkan som finns utvärderas och utvecklingsområden åtgärdas kontinuerligt.

Sett till de utmaningar vissa intervjuade har pekat på är det viktigt att utbildningars samverkan med branschen strävar efter en bred sammansättning av representanter från branschen. En bred sammansättning borde kunna ge goda förutsättningar för allsidighet i de synpunkter och råd som kan komma från branschen. Branschorganisationer, representanter från större så väl som mindre företag samt fackliga representanter kan ingå i denna sammansättning och bidra med olika perspektiv på kombinationsutbildning. Det är också viktigt att branscherna får information om vad kombinationsutbildning är för något, och att det etableras en samsyn om dessa utbildningar så att diskussioner om möjligheter och begränsningar med dessa utbildningar sker utifrån en gemensam referensram. Att uppnå en bred sammansättning av branschrepresentanter framstår dock som en svår uppgift, men det bör likväl vara en strävan hos huvudmän och skolor i deras arbete med samverkansfrågor. Möjligen kan en väg vara att huvudmän och utbildningsanordnare arbetar med flera olika former för samverkan och i det avseendet även nyttjar apl mer strategiskt som ett forum för samverkan för att sammantaget uppnå en bredare branschsamverkan, än enbart som ett arbetsplatsförlagt lärande för eleven. Om apl nyttjas på ett sådant sätt förutsätter det förmodligen att apl tydligt ingår i det systematiska kvalitetsarbetet och att information som ges från apl-arbetsplatserna också förmedlas till huvudmannanivån.

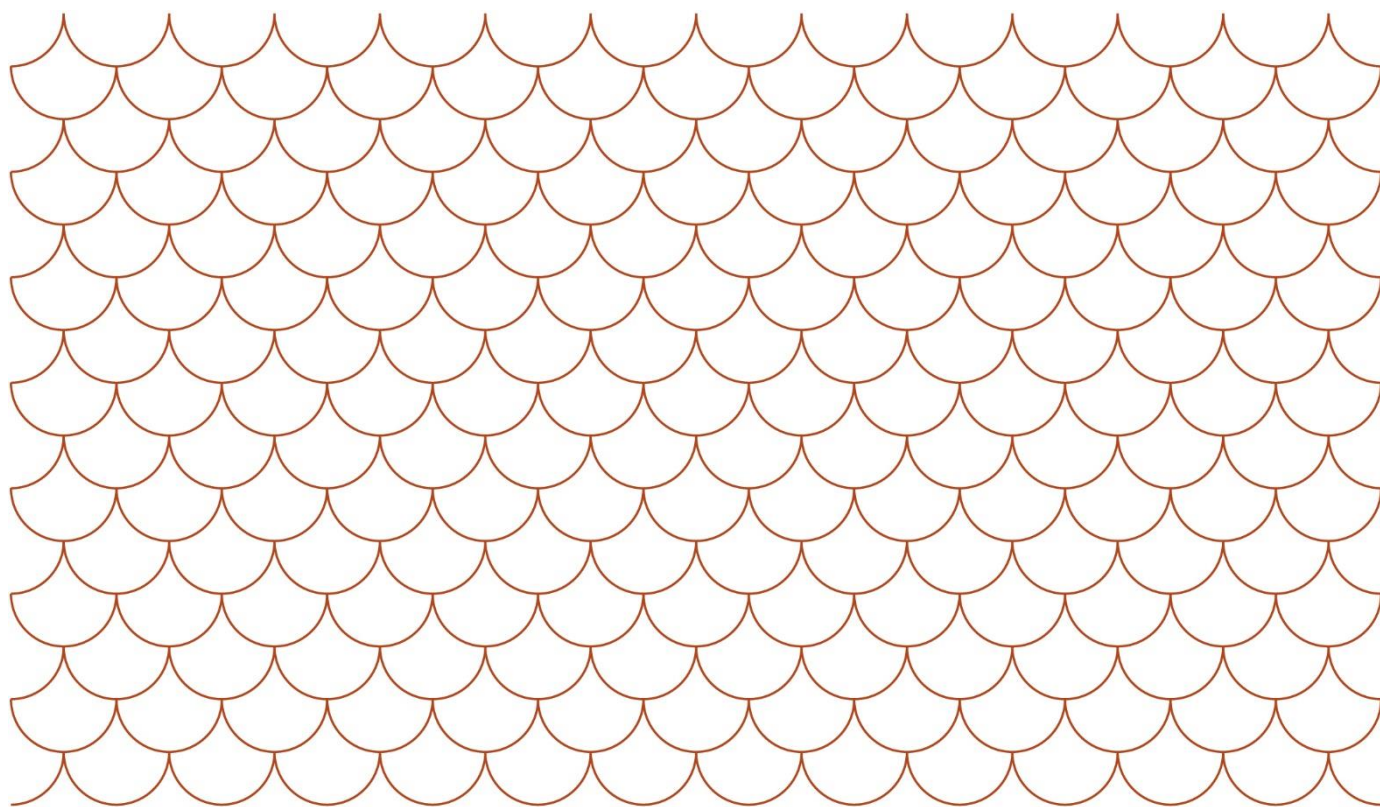
Vår kartläggning antyder att en nationell branschsamverkan om kombinationsutbildningar är svag. Det är möjligen så att en samverkan på nationell nivå inte behövs mot bakgrund av kombinationsutbildningar förefaller få en stark lokal prägel och att den samverkan som finns mellan utbildningar och ett lokalt- och regionalt näringsliv är tillräcklig, men om det gäller att förankra utbildningen som ett tydligt utbildningskoncept så kan den nationella nivån vara viktig.

En kombinationsutbildning förefaller ha ett snävt fokus på att ge en kort väg från utbildning till arbete. I denna kartläggning, liksom i den förra kartläggningen vi gjorde (Lundberg och Högberg, 2022), har vi sett att kombinationsutbildning som yrkesutbildning betraktat inte ger en fullständig yrkesutbildning. Den blir ofta något annat. Ett par år in på 2020-talet har vi sett hur yrkeslivet och branscherna är sårbara för olika samhällspåverkningar som pandemi, höga energipriser och oro i omvärlden. I detta sammanhang är det en poäng med att tänka på den enskilda eleven i en kombinationsutbildning. Vilka möjligheter ger kombinationsutbildningen denne individ att hantera förändringar på arbetsmarknaden?

Knyter vi an till statens mål med den kommunala vuxenutbildningen finner vi idéer om att vuxna via att utveckla kunskaper och kompetens ska stärka sin ställning i arbets- och samhällslivet. Frågan om huruvida kombinationsutbildning möjliggör detta är inte enkel att svara på. Å ena sidan kan vi se att en elev med annat modersmål än det svenska ges en möjlighet att komma in på den svenska arbetsmarknaden. Å andra sidan finns en osäkerhet om hur länge kombinationseleven kan konkurrera om tjänster på arbetsmarknaden. Det är en hypotetisk fråga som kräver olika scenarier för ett framtida yrkeslivs behov av utbildning. Dock är det en idé att fundera kring hur en kombinationsutbildning kan ge en grund för och kanske vara en del i elevers fortsatta utbildning.

Referenser

- Kilbrink, N. (2013). Lära för framtiden. Transfer i teknisk yrkesutbildning. Karlstad University Studies.
- Köpsén, S. och Andersson, P. (2018). Arbetsplatsförlagt lärande även för lärare. I: Gustavsson, M. och Köpsén, S. (red.) Yrkesutbildning – mellan skola och arbetsliv. Studentlitteratur.
- Köpsén, S. och Gustavsson, M. (2018). Inledning. I: Gustavsson, M. och Köpsén, S. (red.) Yrkesutbildning – mellan skola och arbetsliv. Studentlitteratur.
- Lagercrantz All, K. (2017). Delaktighet- och lärprocesser i en yrkesutbildning. En studie av vuxna elevers erfarenheter av vård- och omsorgsutbildning inom Komvux. Stockholm universitet.
- Lundberg, M. och Högberg, R. (2022). Kartläggning av kombinationsutbildningar med fokus på yrkesutbildning. Redovisning av uppdrag inom Skolverkets projekt Kombinationsutbildning sfi. Skolverket
- Mårtensson, Å. (2021) Yrkesutbildning på gränsen mellan skola och arbetsliv: en intervjustudie om yrkeslärares och handledares arbete med arbetsplatsförlagt lärande. Linköpings universitet.
- Skollagen (2010:800), Utbildningsdepartementet.

Skolverket

www.skolverket.se